

Háda Béla

Az indiai biztonságpolitika a hidegháború után

1971. augusztus 9-én, a Banglades függetlenségét eredményező fegyveres konfliktus és a szovjet–indiai barátsági szerződés megkötésének „háttérzaja” mellett Henry Kissinger amerikai nemzetbiztonsági főtanácsadó megbeszélést folytatott a washingtoni indiai nagykövettel, Lakshmi Kant Dzsával. Találkozásuk során hangot adott máig gyakran idézett nézetének, miszerint – szemben a legfeljebb regionális hatalmi szerepre alkalmas Pakisztánnal – India „potenciális világhatalom”.¹ Noha Kissinger elméletileg valóban számolt Indiával mint egy majdani multipoláris nemzetközi rendszer egyik pólusával, az adott történelmi pillanatban gesztusa leginkább a Szovjetuniótól való viszonylagos távolságtartásra akarta ösztönözni Dél-Ázsia vezető államát. A bipoláris korszak lezárulta óta eltelt negyedszázad során azonban egyre inkább úgy tűnt, hogy a kissingeri jóslat valósággá válik, és napjaink stratégiai elemzői már az ázsiai térség második számú hatalmaként tekintenek Indiára, míg a jövő globális erőviszonyaira vonatkozó prognózisok a 21. század második felére (a Kínai Népköztársaság és az Amerikai Egyesült Államok után) a harmadik legjelentősebb tényező szerepébe várják a „brit korona egykori ékkövét”. Mindez önmagában is igazolja az indiai kül- és biztonságpolitika iránt megerősödő tudományos érdeklődést. E kötelező megállapításokon túl azonban azt is látnunk kell, hogy India „emelkedése” a maga szükségszerűsége mellett² is ellentmondásokkal terhelt folyamat, melyet a biztonságpolitika terepén belül az örökölt stratégiai kultúra, a környezet és az indiai állam hagyományos, ma is ható gyengeségei határoznak meg. Tanulmányom az alábbiakban e biztonságpolitika alapjait, sajátosságait és lehetséges jövőbeli kihívásait elemzi.

Hidegháborús örökség a változó környezetben

Szinte magától értetődő, hogy – oly sok más államhoz hasonlóan – a bipoláris korszak lezárulása az Indiai Köztársaság biztonságpolitikája számára is korszakváltást jelzett. Ez ugyanakkor meghatározó következményei dacára sem az addigi paradigmákkal való teljes szakítást eredményezte. Jórészt az indiai társadalom és politikai elit történelmi tapasztalatai és ebből fakadó beállítottsága érhető ebben tetten, aminek következtében az egykori legjelentősebb gyarmati terület 1947. évi függetlenné válása óta hagyományosan erős önállósági törekvéseket mutatott, igyekezvén távol tartani a szuperhatalmak szembenállítását a dél- és délkelet-ázsiai térségtől. Noha utóbbi tekintetben az 1960-as évektől kezdve

1 Smith, Louis J. (ed.): *South Asia Crisis, 1971*. Foreign Relations of the United States, 1969–1976. Volume XI, Washington, 2005, United States Government Printing Office. (117. Memorandum of Conversation, Washington, August 9, 1971, 1:15 – 2: 30 p.m.)

2 A 2011-es országos népszámlálás szerint az indiai lakosság a teljes emberi populáció 17%-át tette ki. Erről lásd [Burke, Jason: Census reveals that 17% of the World is Indian. The Guardian, 2011. 03. 31.](#) Ez az arány e sorok születésekor minden bizonnyal már valamivel magasabb. Napjainkban már India rendelkezik a világ legnagyobb munkaképes korú népességével is, munkaerőpiacára évente mintegy 13 millió új munkavállaló lép be. (Erről lásd [Lucas, Grahame: Narendra Modi's foreign policy challenges. Deutsche Welle, 2014. 05. 26.](#)) Ilyen feltételek mellett az indiai gazdasági termelés globális részarányának növekedése nem éppen megmagyarázhatatlan folyamat.

már nyilvánvaló volt a kudarca, az új világrendben is vállalható külpolitikai elvei³ alapját képezték egy olyan stratégiai kultúrának, amely alkalmas támaszul szolgált a kilencvenes évek végén újonnan lendületet kapó nagyhatalmi programnak is. Ennek az évtizednek az elején azonban a bizonytalanná váló környezet még az új feltételek feltérképezését és az azokhoz való alkalmazkodást ösztönözte. A szuperhatalmak hidegháborús szembenállásának (majd magának a Szovjetunióknak) a felszámolásával ugyanis egy olyan strukturáló tényező „esett ki”, amely az indiai kül- és biztonságpolitika számára is az egyik legfontosabb tájékozódási pontot jelentette. Noha Újdelhi hivatalosan soha nem adta fel az el nem kötelezett külpolitika igényét, az említett 1971-es barátsági szerződéssel – egyebek mellett – lehetővé tette a fegyveres erők számára a szovjet haditechnológia rendszeresítését is, ami katonai modernizációs programjának egyik legfontosabb eleme lett. Következésképpen egyes források szerint az 1990-es évek közepére az indiai szárazföldi erők eszközállományának majdnem 70, a légiereének 80, míg a haditengerészetének 85 százaléka szovjet/orosz eredetű volt.⁴ Még ha a pontos arányok nehezen ellenőrizhetőek is, az orosz haditechnológia laikusok számára is látható dominanciája megkerülhetetlen tényező. E technikai állománynak – és ezen keresztül az indiai haderő ütőképességének – a fenntarthatósága vált kérdésessé Oroszország és egész Kelet-Európa helyzetének megváltozásával, az átfegyverzés pedig rövid távon irreális forgatókönyv volt. Az orosz kapcsolatok körüli bizonytalanságot csak Borisz Jelcin 1993 januárjában lezajlott újdelhi látogatásával⁵ sikerült eloszlatni, és a két állam együttműködése lassan új lendületet kapott. Utóbbi „gyümölcsöt” az ezredforduló stratégiai megállapodásai⁶ és a közös haditechnikai kutatási/fejlesztési programok látványos eredményei (például BrahMos robotrepülőgépek, ötödik generációs vadászpilóta nélküli repülőgépek fejlesztése) hozták meg. Ezeknek köszönhetően Oroszország megőrizte kiemelkedő pozícióját az indiai védelempolitikában, Moszkva azon törekvése azonban, mely egy szorosabb, adott esetben az USA-val szemben is riválisként fellépni képes ázsiai stratégiai együttműködésnek nyerte volna meg Újdelhit, ez ideig nem vezetett eredményre.⁷ Kudarca az indiai stratégiai kultúra ismeretében nem meglepő, de valójában ebbe az irányba hatottak a geostratégiai tényezők is. Moszkva ugyanis az indiaiak számára egyre fontosabbá váló indiai-óceáni és délkelet-ázsiai térségekben már nem volt képes komoly hatalmi tényező szerepét betölteni.

Újdelhi biztonsági percepcióit a hidegháborút követően szűkebb térségben két állam, Pakisztán és a Kínai Népköztársaság magatartása határozta meg legerősebben. Előbbi ese-

3 Ezek sorából érdemes kiemelni az antiimperializmus, a szuverén egyenlőség, a belügyekbe való be nem avatkozás, az el nem kötelezettség, valamint ezzel logikai összefüggésben a katonai tömböktől való távolságtartás hagyományát.

4 Lásd Shaumyan, Tatiana: Russian-Indian Bilateral Cooperation. In: Stobdan, Phunchok (ed.): *India-Russia Strategic Partnership – Common Perspectives*. Institute for Defence Studies and Analyses, New Delhi, 2010, 157. o.

5 Naik, J. A.: *Russia's Policy Towards India – From Stalin to Yeltsin*. New Delhi, 1995, M. D. Publications Pvt Ltd, 183. o.

6 A 2000. októberi stratégiai partnerségi deklaráció vagy az az évi katonai műszaki együttműködésről szóló megállapodás mellett India és az Oroszországi Föderáció stratégiai jellegű viszonyának megalapozásához még számos egyéb dokumentum is hozzájárult. Lásd Chenoy, Anuradha M.: *India and Russia: Allies in the International Political System*. In: Stobdan, Phunchok (ed.): *India-Russia Strategic Partnership – Common Perspectives*. New Delhi, 2010, Institute for Defence Studies and Analyses, 134. o.

7 Erről lásd Németh Iván: *Új fejlemények az orosz–kínai–indiai háromoldalú együttműködésben*. In: Inotai András – Juhász Ottó (szerk.): *A változó Kína – II. Kína a nemzetközi politikai erőterében*. Budapest, 2009, MTA Világgazdasági Kutatóintézet, 72–102. o. és Németh Iván: *Az orosz–indiai–kínai háromoldalú együttműködés. Külügyi Szemle*, 2007. 4. sz. 123–139. o.

tében az új világrend fontos hozadéka volt a geopolitikai környezet radikális átalakulása, mely Iszlámábád szövetségének gyors leértékelődését vonta maga után az Amerikai Egyesült Államok stratégiai számításaiban. Ezzel párhuzamosan a Pakisztán-faktor India szemében is veszített jelentőségéből. A hidegháborús évtizedek indiai külpolitikájának formálódására még erősen rányomták bélyegüket az Iszlámábáddal összefüggő, elsősorban a kasmíri konfliktus által fémjelzett kihívások. Elvesztve azonban korábbi hidegháborús dimenzióit, a posztbipoláris korszakban fokozatosan leértékelődött az indiai–pakisztáni szembenállás, jöllehet a köztük feszülő konkrét területi vita rendezésére egyre kevesebb esély mutatkozott.⁸ Kínával szemben elvileg fennmaradtak ugyan India területi vitái, ezeknek azonban a változó környezetben egyre kevésbé volt tényleges konfliktuspotenciálja. A két ázsiai hatalom viszonyában a 21. század elejére már nem a himalájai határ pontos kijelölésének kérdése, hanem nagyhatalmi építkezésükből adódó potenciális érdekütközések fenyegethettek a jövőbeli elmérgesedés veszélyével. A határkérdés egyre inkább politikai kommunikációs/nyomásgyakorló eszköz lett, amelyben immár egyik félnek sem volt esélye érdemi változást kieroszakolni. A fegyveres konfliktus kirobbanásának kockázata indiai–kínai viszonylatban is radikálisan csökkent, de a tényekhez az is hozzátartozik, hogy a határozottabb szembenállás jövőbeli lehetőségét elvi szinten sok helyi szakértő sem zárja ki. Napjainkra minimálisra csökkent a két állam fegyveres kapacitásai között korábban megfigyelhető, akkor jelentős kínai túlerőt mutató különbség, sőt néhány területen (például tengeri hadviselési képesség) India fölénybe is került. A nukleáris elrettentés légkörének a kétezres évek során regisztrálható kialakulása pedig lényegében elfogadhatatlan kockázattal terhelte meg határvitájuk esetleges fegyveres erővel való rendezését.

E ponton érdemes kitérnünk egy további alapvető fejleményre, nevezetesen, hogy a hidegháborús nemzetközi rendszer kötöttségeitől szabadulva lehetővé vált India saját hatalmi identitásának erősítése. E folyamat ekkorra már évtizedes múltat tudhatott maga mögött, legtávolabbi gyökerei a politikai elmélet szintjén még az ötvenes évekig, Dzsaváharlál Nehru stratégiai elképzeléseig nyúlnak vissza.⁹ Gyakorlati megközelítésben legkétszóbb az 1971-es bangladesi háború végkimenetele világossá tette India Dél-Ázsia feletti dominanciáját.¹⁰ A nukleáris program katonai célú felelevenítéséről pedig már 1987-ben, Radzsív Gandhi kormányzása idején megszületett a politikai döntés.¹¹ Áttörést azonban e tekintetben a hindu nacionalista koalíció 1998. áprilisi hatalomátvétele hozott, amely az ideológiájában favorizált indiai nagyhatalmi építkezés egyik legerősebb szimbolikus eszközét látta a hindu atombomba megszületésében. Az 1998. május 11-i és 13-i nukleáris kísérletek betöltötték ezt a – minden defenzív szemléletet előtérbe állító kormányzati megnyilvánulás dacára egyértelműen politikai természetű – funkciójukat, és persze a várható pakisztáni reakció sem késett, így Újdelhi nem maradt sokáig egyedül a térségben

8 Kumaraswamy, P. R.: Realism Replacing Rhetoric: Factors Shaping India's Middle East Policy. *The Round Table*, Vol. 97, No. 397, 2008, 579–580. o.

9 Raj Nayar, Baldev: *India and the Major Powers After Pokhran II*. New Delhi, 2001, Har-Anand Publications, 16. o.

10 Lásd Amit Das Gupta: South Asia and Superpower Competition 1954 to 1972. *Asian Affairs*, Vol. 26, No. 4, 2004, 9. o.

11 Burgess, Stephen F.: *India's Emerging Security Strategy, Missile Defense and Arms Control*. USAF Institute for National Security Studies, 2004, INSS Occasional Paper 54. 12. o.

új képességeivel.¹² Sajátos körülmény, hogy az indiai nukleáris fegyverkezés eredményei éppen abban az időszakban születtek meg, amikor az egyes országok biztonságát veszélyeztető tényezők között – a jelentős államok közötti nukleáris és kiterjedt hagyományos katonai összecsapások kockázatának egyértelmű csökkenésével – már a stratégiai elméletek szintjén is egyre nagyobb szerephez jutottak az aszimmetrikus jellegű fenyegetések. Dél-Ázsiában a kölcsönös stratégiai elrettentés légköre radikálisan csökkentette a lehetőségét annak, hogy a bipoláris korszak kiterjedt indiai–pakisztáni háborúhoz hasonló összecsapások robbanjanak ki. Megnövekedett az esélye azonban a más típusú konfliktusoknak a felek között. A gyakorlatban ez azt jelentette, hogy a nukleáris ütőerő és a növekvő katonai potenciál legfeljebb azon a stratégiai szinten fokozta az ország biztonságát, amelyen amúgy is kevés kihívás érte.¹³ Ezzel a dilemmával az indiai politikai elit a terrorizmus jelenségén keresztül szinte napi rendszerességgel találkozott, az úgynevezett kargili háború tapasztalatai azonban elengedhetlenné tették a doktrínák szintjén való beismerését is. Az 1999 májusa és júliusa között a nukleáris fegyverkezés árnyékában lezajlott válság a fent leírtaknak megfelelően a korábbiaktól gyökeresen eltérő koncepció mentén, fojtott intenzitással zajlott, kis területen, aránylag csekély erők felvonultatásával. Jelentősége nem is ebben áll, hanem tapasztalatainak a két állam védelmi koncepcióira gyakorolt hatásában követhető nyomon. E tekintetben az indiai biztonságpolitika egyik legfontosabb cezúrája a posztbipoláris korszakban. Az ennek nyomán megfogalmazott korlátozott hagyományos háborúk elméletének és a fegyveres erők 2004-ben elfogadott úgynevezett „hidegindítás doktrínájának” alapvetései több mint egy évtized elmúltával máig érvényesek.¹⁴

India a külpolitikájában azonban világos különbséget tett nagyhatalmi riválisai és stratégiai érdekövezetének kisebb államai között. Utóbbiakat Újdelhi inkább megnyerni igyekezett magának. Az erre irányuló kapcsolatépítés alapvetése még a hatalmi törekvések nyílt megfogalmazása előtt született meg, funkciója pedig 1998 után az agresszívebb indiai befolyásépítéstől való félelem mérséklése volt. Mindennek előképéhez tartozik, hogy a kilencvenes évtized folyamán, a kudarcosan végződő Srí Lanka-i békemisszió¹⁵ után az indiai állam iránti regionális bizalom helyreállításának reménybeli útja a hideghábo-

12 India és Pakisztán nukleáris fegyverkezésre irányuló képességei régtől fogva ismertek voltak a katonai szakértők előtt. India nukleáris programja a Kínával szembeni 1962-es veresége nyomán indult útjára, és még 1974. május 18-án sikeres föld alatti kísérletet tett lehetővé. Pakisztán esetében még a nyolcvanas évek folyamán amerikai hírszerzési elemzések sora tanúskodott a muszlim ország katonai célú nukleáris kutatásainak előrehaladott állapotáról. Az amerikaiaknak meglepően pontos becsléseik voltak arra vonatkozóan, hogy a munka milyen stádiumban lehet, és mikorra várhatóak a kívánt eredményei. Erről lásd például *Non-proliferation in South Asia*. Department of State, Cable 145139, 6 June 1979. és *Indian-Pakistani Views on a Nuclear Weapons Option and Potential Repercussions*. Bureau of Intelligence and Research, Report 169-AR, 1981. 06. 25.

13 Emellett a hagyományos fegyveres erők, illetve a nukleáris fegyverek bevetésére irányuló képességeket tekintve Pakisztán már amúgy is a gyengébb fél szerepében maradt Indiával szemben.

14 Ezekről lásd Háda Béla – Tóth Péter (szerk.): *Regionális biztonsági tanulmányok*. Budapest, 2014, Nemzeti Közszolgálati Egyetem Nemzetközi Intézet, 120–125. o.

15 India 1987–1990 között államosított békefenntartó erőket Srí Lanka északi részén, aminek a célja a tamil fegyveres ellenállás leszerelése és a tamil–szingaléz békefolyamat előmozdítása lett volna. Az indiai erőket vereséggel felérő körülmények között vonták ki az országból, tevékenységük pedig a Tamil Tigrisek mozgalmanak megerősödését és a polgárháború eszkalálódását eredményezte. Minderről lásd Bandarage, Asoka: *The Separatist Conflict in Sri Lanka – Terrorism, ethnicity, political economy*. London – New York, 2009, Routledge, valamint Guha, Ramachandra: *India After Gandhi*. New York, 2008, Harper Perennial, 587. o.

rús évtizedek antikolonialista és antiimperialista stratégiái hagyományainak megerősítése, ehhez kapcsolódóan az intervencionismus elutasítása lett.¹⁶ E külpolitika alapelveit az Inder Kumár Gudzsral külügyminiszterről¹⁷ elnevezett úgynevezett Gudzsral-doktrína fogalmazta meg 1997-ben, mely a békés egymás mellett élés öt alapelveiben 1954 során rögzítettekkel nagy értelmi átfedést mutatott.¹⁸ Lényegileg a kölcsönös bizalom megteremtése érdekében határozza meg a magatartási alapelveket India és a kisebb dél-ázsiai államok egymással ápolat kapcsolataiban. Bár az indiai–pakisztáni viszony ezredfordulós „hullámvölgyének” éveiben megfogalmazódott a Gudzsral-doktrína kritikája is, a kisebb dél-ázsiai államokkal való bizalmi kapcsolat kiépítésének kívánatos voltát az általában keményvonalasabb kül- és biztonságpolitikával azonosított hindu nacionalisták sem vonják kétségbe. Az elemzők az erre utaló megnyilvánulásokat újonnan a 2014-ben hivatalba lépett jobbközép kabinet külpolitikai programjának értelmezésekor fedezték fel, mikor az a békés, demokratikus és stabil alapokon nyugvó regionális politikát hirdette meg.¹⁹

A kül- és biztonságpolitika újrapozicionálásával párhuzamosan elodázhatatlanná vált az indiai gazdaság átfogó reformja is, melyet 1991-től a Naraszimha Raó kormányában pénzügyminiszterként, később két ciklusban is (2004–2014) kormányfóként tevékenykedő Manmohán Szingh irányítása mellett indítottak útjára. A reform eredményeképpen a dél-ázsiai ország maga mögött hagyta a hidegháború korára jellemző, évi átlagban körülbelül 3,5% körül beállt „hindu növekedési rátát”, és a reformokat követő szűk évtizedben akkora növekedést ért el, mint függetlenné válása óta a kilencvenes évek elejéig összesen.²⁰ Dinamikus fejlődését jól jellemzi, hogy a 2000-es évekre már az ázsiai térség második számú feltörekvő hatalmaként tartották számon, GDP-je nominálértéken (dollárban számolva) 2003-tól 2014 végéig megháromszorozódott.²¹ Ennek az impozáns – bár persze nem kiigazítások nélkül zajló – tendenciának a nyomán 2011-től India összes GDP-je vásárlóerő-paritáson számolva – Japánét megelőzve – immár a harmadik legnagyobb a világon.²² A dél-ázsiai ország 2014 végére az IMF becslése alapján, hasonló számítás szerint, már a világ összes GDP-jének 6,8%-át állíthatta elő.²³ Az OECD előrejelzése szerint ez az arány 2060-ra (szintén vásárlóerő-paritáson számolva) akár a 11%-ot is elérheti.²⁴ Ha figyelembe vesszük, hogy részesedése kevesebb mint 20 év alatt megduplázódott, ez a prognózis egyáltalán nem tűnik irreálisnak. Összehasonlításképpen: ugyanezen számítás szerint az USA

16 Destradi, Sandra: *India and the Civil War in Sri Lanka: On the Failures of Regional Conflict Management in South Asia*. German Institute of Global and Area Studies, GIGA Working Papers No. 154, 2010. 9. o.

17 Gudzsral 1989–1990 és 1996–1998 között is vezette az indiai külügyminisztériumot, utóbbi periódusban egy évig kormányfő is volt. Második külügyminiszteri ciklusa alatt fogalmazta meg rendszeresen külpolitikai alapelveit. A „Gudzsral-doktrína” kifejezés első használatát Indiában Bhabani Sen Guptának tulajdonítják, aki *India in the Twenty First Century* című, 1997-es cikkében használja először. Lásd Sen Gupta, Bhabani: *India in the Twenty First Century*. *International Affairs*, Vol. 73, Issue 2, 1997, 308–309. o.

18 Mishra, Birendra P.: *The Gujral Doctrine*. *The Himalayan Times*, 2013. 01. 29.

19 *Address by the President of India, Shri Pranab Mukherjee to Parliament*. *The Hindu*, 2014. 01. 09.

20 *From 1947 to 2014: How the Indian economy has changed since independence*. *firstpost.com*, 2014. 08. 15.

21 *Trading Economics, India GDP*, 2015. 01. 26.

22 Banerji, Devika –Shah, Rishi: *India overtakes Japan to become third-largest economy in purchasing power parity*. *The Economic Times*, 2012. 04. 19.

23 *International Monetary Fund, World Economic Outlook Database*, 2015. 01. 07.

24 *Organization for Economic Cooperation and Development, Looking to 2060: Long Term Growth Prospects for the World*. London, OECD, 2013, 27. o.

akkor 14%-ot képvisel majd a világ GDP-jéből.²⁵ Igen értékes folyamat ez a dél-ázsiai ország biztonságpolitikája szempontjából is. Magától értetődő, hogy a pénzügyi mozgáster gyors ütemű szélesedése nélkülözhetetlen a hatalmi politika anyagi és technikai alapjainak biztosításához. Ha viszont a modern értelemben vett biztonság szempontjából vizsgáljuk a jelenséget, akkor fontos távolabbra is tekintenünk az új programnál vagy a fegyverkezés kitüntetett területeinél. A hagyományosan rendkívül konfliktusos indiai társadalom stabilizálásának megőrzéséhez is nélkülözhetetlen a gyors ütemű fejlődés, mely természetes módon jár együtt a magasabb elérhető életszínvonal, illetve a közösségi igények hatékonyabb kielégítésének reményével. A kétezres évek szocioökonómiai fejlődése a társadalom egyes szociális mutatóira is jótékonyan hatott: a szegénységi küszöb alatt élők aránya például a 2005. évi 41,6%-ról 2010-re 37,2%-ra csökkent.²⁶ A rohamos fejlődés egyszersmind azonban az indiai gazdaság nyersanyag- és energia-felhasználásának robbanásszerű bővülését vonja maga után, ami a környezetterhelés és az importigények növekedésében egyaránt nyomon követhető. Előbbi a környezeti biztonság, míg utóbbi az energiabiztonság területén idéz elő korábban nem tapasztalt mértékű kockázatokat. Mindez persze illeszkedett az új típusú biztonsági kihívások²⁷ globális szinten is megfigyelhető felértékelődésének folyamatába.

Tény, hogy az 1991 utáni geopolitikai változások drámai gyorsasággal tették „láthatóvá” Indiát és ruházták fel egyre nagyobb jelentőséggel az amerikai stratégiai kalkulációkban,²⁸ ám ez még egy évtizedig nem hozott valódi áttörést a két állam viszonyában. Miután a hidegháború történelemmé vált, az Amerikai Egyesült Államok számára is logikus lett volna új minőségi szintre emelni kapcsolatait „a világ legnépesebb demokráciájával”, ezt azonban eleinte a kasmíri felkelés kibontakozásával kapcsolatos aggodalmak tematizálták, majd a non-proliferciósi politikai törekvések a nukleáris fegyverkezés felújítása miatt erősen lefékeztek. Az 1998-as atomkísérletek nyomán Indiával szemben is szankciók léptek életbe. Washingtonban a kilencvenes évek folyamán általában kevés megértést mutattak az indiai szempontok iránt, jóllehet a kargili háború lezárásában játszott szerep jól mutatja az amerikai érdekeltséget a regionális stabilitás erősítésében. Csupán 2000. március 20-án került sor az első amerikai elnöki látogatásra, s nemcsak a bipoláris korszak végétől, hanem egészen 1978-tól számítva. A mandátuma utolsó hónapjait töltő Bill Clinton azonban még ekkor is annak a vélekedésnek adott hangot, hogy Dél-Ázsia az indiai–pakisztáni szembenállás miatt a világ egyik legproblémásabb térsége.²⁹

Washington szemében a dél-ázsiai nagyhatalmat a 2001. szeptember 11-i terroristamadások következtében megfogalmazódott stratégiai törekvések tették igazán fontossá. Tizenegy nappal később az USA feloldotta az Indiával szemben korábban hozott szankciókat.³⁰ Nem volt bonyolult felismerés, hogy a neuralgikussá váló dél-ázsiai térségben domináns szerepet játszó és a terrorizmustól fenyegetett Újdelhi természetes szövetségese

25 Uo.

26 United Nations Development Programme, 2014. 08. 25.

27 A 21. század világában egy állam biztonságának fogalma már nem pusztán a katonai dimenziókhöz köthető. A politikai, társadalmi, környezeti és gazdasági szektorokat érintő biztonsági kihívások „nem hagyományos” köre egyre nagyobb hatást gyakorol a vonatkozó szakpolitikákra.

28 Kronstadt, Alan K. – Pinto, Sonia: *India – U.S. Security Relations: Current Engagement*. CRS Report for Congress, 2012. 11. 13.

29 Filkins, Dexter: *India, Pakistan Inch Toward War as Clinton Visits*. *The Los Angeles Times*, 2000. 03. 19.

30 *US lifts India and Pakistan sanctions*. *BBC News*, 2001. 09. 23.

az USA-nak az al-Káida és az afganisztáni tálibok elleni fellépésében. George W. Bush kormánya pragmatikus alapokon közelített a világ két legnagyobb demokráciájának reménybeli szövetségéhez, aminek során még annak a nyomásnak is ellenállt, amely feltételekhez (például az Iránnal fenntartott katonai együttműködés leépítéséhez) kötötte volna a két állam békés célú nukleáris megállapodását.³¹ A sajátos indiai érdekekkel szemben a korábbiaknál jóval rugalmasabb amerikai politika gyors eredményeként 2004-től stratégiai partnerség, 2005-től védelmi megállapodás, 2006-tól pedig az előző évben megfogalmazódott békés célú nukleáris együttműködési megállapodás véglegesítése jelezte a két állam viszonyának szorosabbá válását. A dél-ázsiai ország nagyhatalmi kapcsolatainak fejlődése ugyanakkor sokszor felveti az el nem kötelezett külpolitikai hagyományhoz fűződő viszony kérdését.

India el nem kötelezett politikájának gyakorlati értelme a 21. század elejének nemzetközi környezetében erősen relativizálódott. Túl azon, hogy az el nem kötelezettek mozgalma valójában nem tudott alternatívát nyújtani a szuperhatalmak dominanciája meghatározta nemzetközi rendszerrel szemben, a posztbipoláris korszak beköszöntével az el nem kötelezettség korábbi értelmezési keretei is megszűntek. Indiában ennek ellenére hivatalosan soha nem adták fel a mozgalom morális értékrendjét, de gyakorlatát – részben a hatalmi ambíciók szolgálatába állítva – hozzáigazították az új nemzetközi feltételekhez. Napjainkban ennek megfelelően már egy új értelmezése dominál, amely továbbra is az ország független kül- és biztonságpolitikai mozgásterének fenntartását és az esetleges külső hatalmi kényszerek kiküszöbölését/ellensúlyozását helyezi előtérbe, de immár a világ legerősebb hatalmi tényezőivel való egyedi kapcsolatépítésen keresztül egy többirányú, de az alárendelődést kerülő kooperációt favorizál.³² Ennek gyakorlati célja a haszon maximalizálása mellett India mozgásterének megőrzése/szélesítése. A kül- és biztonságpolitikai szabadság (akár közvetett eszközökkel való) csorbításának dilemmája az olyan neuralgikus területeken is felmerül, mint például az indiai fegyveres erők eszközállományának beszerzése. Ennek kiküszöbölésére az ország ma egyrészt igyekszik diverzifikálni külső beszerzési forrásait (Oroszország mellett ma már e szempontból például Franciaország, az Egyesült Államok és Izrael is számításba jön), másrészt az önerőre való támaszkodás régi törekvésének feltámasztásával a haditechnikai igények hazai ipari bázison való kielégítése is a távlati célok között szerepel.

Újdelhi változó mélységű elkötelezettségeinek rendszerét a vezető hatalmakkal szemben tehát a stratégiai partnerségek (USA, Oroszországi Föderáció, EU, Japán), illetve az együttműködés különböző formáinak kutatása (Kína, Brazília) kezdték meghatározni, érzékenyen ügyelve az egyoldalú függés elkerülésére. Utóbbi szempontot az indiai stratégiai kérdésekkel foglalkozó elit még az USA-val szemben is érvényesítendőnek tartja. A 2012-ben kiadott *El nem kötelezettség 2.0* címet viselő stratégiai dokumentum megállapítása szerint mindkét ország érdekeit jobban szolgálná, ha „barátok” és nem „szövetségesek” lennének.³³

31 Erről lásd Kronstadt, Alan – Katzman, Kenneth: *India – Iran Relations and U.S. Interests*. CRS Report for Congress, 2006. 08. 02. és Fair, C. Christine: *Indo-Iranian Ties: Thicker Than Oil*. *Middle East Review of International Affairs*, Vol. 11, No. 1, 2007, 41–58. o.

32 Lásd például Chellaney, Brahma: *From a nonaligned to multialigned India? Nikkei Asian Review*, 2014. 12. 15.

33 Khilnani, Sunil et al.: *NonAlignment 2.0. – A Foreign and Strategic Policy for India in the Twenty First Century*. Centre for Policy Research, 2012, 32. o.

Végül érdemes kitérnünk egy további, még a hidegháborúban gyökeredző stratégiai koncepció jelenkori „karrierjére”. Ez az úgynevezett Indira-doktrína, amelynek elsődleges célkitűzése volt, hogy Indiának törekednie kell az idegen hatalmak távortartására/távózárra bírására saját „kiterjesztett stratégiai környezetéből”, ami konzervatív felfogás szerint is magában foglalta Dél-, Közép- és Délkelet-Ázsiát, valamint az észak-indiai-óceáni régiót.³⁴ Az Indira Gandhi kormányfő által megfogalmazott biztonságpolitikai alapelv jól „rímelt” a korábbi évtizedek indiai regionális biztonsági koncepcióira, és noha a Szovjetunió az 1979. évi afganisztáni inváziójával egyértelmű kudarcot volt kénytelen elkönyvelni, alapvonalaiban továbbra is kívánatos, a szuperhatalmi rivalizálást is túlélő célokat tűzött ki. Napjainkban az idegen hatalmak távortartásának törekvése a stratégiai környezet átalakulásának megfelelően egyre inkább a Kínai Népköztársaság indiai-óceáni ambícióinak fékezését takarja. Újdelhi részéről ugyanakkor ennek feltétele nem pusztán általában a nagyhatalmi, hanem különösen a tengeri hatalmi képességek fejlesztése. India az 1980-as évek derekától roppant kedvező adottságok mellett láthatott neki stratégiai évtizedes álmának megvalósításához, tengeri hadviselési képességeinek érdemi fejlesztéséhez.³⁵ A folyamat a kétezres években részben a nukleáris fegyverkezés (azaz a nukleáris fegyverek tengeri telepítésének) igényétől, részben pedig a tágabb tengeri hatalmi ambícióktól ösztönözve nagyban felgyorsult.³⁶ Ez utóbbiak jelentőségét az indiai hatalmi erőkitetés szempontjai is alátámasztják egy olyan típusú expanzióval, amely relatíve a legkevesebb direkt konfliktussal fenyegeti az országot.³⁷

A hidegháború korának stratégiai célkitűzései tehát – ha a kor viszonyaihoz igazított formában is, de – 2015-ben is jelentős mértékben érvényesülnek. Nem meglepő ennek ismeretében, hogy az indiai külpolitika az elvek szintjén alapvetően kormányokon átívelő konzisztenciát mutatott az elmúlt évtizedekben, ami a biztonságpolitikában is jól nyomon követhető. Ez legegyértelműbben a nagyhatalmi törekvésekben mutatkozik meg, amelyeket mind a Bháratija Dzsánata, mind az Indiai Nemzeti Kongresszus által dominált kormányok vállaltak.

Nagyhatalmi politika külpolitikai és katonai összetevői

Napjainkra az indiai politikai elit – részben a gyarmati népek történelmi tapasztalataira, illetve az indiai térség ősi civilizációs és jelenkori „fizikai” nagyságára is reflektálva – igen optimistán ítéli meg országának lehetséges szerepét a jövő nemzetközi rendszerében. India nagyhatalmi elhivatottsága ma nem vita tárgya Újdelhiben. Mint már részleteztük, a kilencvenes évek elejétől kézzelfogható sikerekkel legitimált gazdasági reformpolitika látványosan engedte ki palackjából az indiai fejlődés szellemét. Tagadhatatlan ugyanakkor az is, hogy az ázsiai térségben fő stratégiai versenytársnak tekintett Kínai Népköztársaság-

34 Fair, C. Christine: *India in Afghanistan and Beyond: Opportunities and Constraints*. A Century Foundation Report, 2010, 9. o. Elérhető itt.

35 Háda Béla: *India - úton a tengeri hatalommá válás felé*. *Nemzet és biztonság*, 2011. 7. sz. 41–54. o. és Scott, David: India's „Grand Strategy” for the Indian Ocean: Mahanian Visions. *Asia-Pacific Review*, 2006, Vol. 13., No. 2, 102. o.

36 Bővebben lásd Háda Béla: A nagykorú óriás – India szerepe és lehetőségei a 21. század második évtizedében. In: Grünhut Zoltán – Vörös Zoltán (szerk.): *Az átalakuló világrend küszöbén*. Pécs, 2013, Publikon, 231–253. o.

37 Sikri, Rajiv: *Challenge and Strategy: Rethinking India's Foreign Policy*. New Delhi, 2009, Sage, 250. o.

gal szemben mindezek ellenére egyértelmű hátrányba került a gazdasági kapacitások növelése területén, ami természetesen maga után vonja a társadalom általános életkörülményeiben és az ország globális hatalmi befolyásában megmutatkozó relatív lemaradást is. India gazdasági fejlődésének aránya impozáns számai dacára is általában alatta maradt a hasonló kínai adatnak az elmúlt másfél évtizedben.³⁸ A GDP éves bővülése 2000 óta mindössze egyszer (2010) érte el az északi szomszéd hasonló teljesítményét, ami a gyakorlatban azt eredményezte, hogy az indiai és a kínai gazdaság mérete közti különbség tovább növekedett.³⁹ 2014-ben a Kínai Népköztársaság teljes gazdasági kibocsátása az amerikai dollár aktuális árfolyamán körülbelül az ötszöröse, de vásárlóerő-paritáson számolva is még 2,4 szerese volt Indiáénak,⁴⁰ ami kevés kétséget hagy a közöttük fennálló erősrrendről. Nagyban árnyalják azonban e képet a két állam geostratégiai pozíciójában megfigyelhető lényeges különbségek, melyek a hatalmi versengés szempontjából összességében véve ma Indiának biztosítanak némi előnyt. Erre támaszkodva Újdelhi Peking számára sem mellőzhető regionális játékos az Indiai-óceán északi térségében, különös tekintettel az itt zajló kereskedelmi és katonai mozgásokra, valamint a közel-keleti és délkelet-ázsiai kapcsolatokra. E térséggel kapcsolatos speciális érdekeinek India már közvetlenül a hidegháború után hangot adott. Az 1991-ben megfogalmazott Look East Policy kifejezte az ország abbéli szándékát, hogy bár történelmi tradíciókra hivatkozva, de immár modern külpolitikai koncepciók mentén építse újjá befolyását Délkelet-Ázsiában. Ezzel ugyanakkor megteremtette a rivalizálás alapjait is a térségre hasonlóképpen saját természetes befolyási övezetként tekintő Kínai Népköztársasággal. Ennek biztonságpolitikai jelentősége szintén a két állam hatalmi érdekövezetének kiszélesedésével formálódó indiai–kínai stratégiai versengés kontextusában mutatkozott meg. E folyamat a két hatalom indiai-óceáni térséghez fűződő alapvető biztonsági érdekeinek előtérbe nyomulása, egyszersmind az ezen érdekek érvényesítésének képességéből adódó nagyhatalmi tekintélyformálás és önprojekciós képesség által ösztönözve bontakozott ki. Az indiai Andamán- és Nikobár-szigeteken, a Malaka-szoros bejáratánál kiemelten fejlesztett katonai infrastruktúra, a keleti partnerekkel (főként Vietnammal és Japánnal) erősödő védelmi együttműködés logikus támaszai egy határozottabb erőpolitikának, amely már a Csendes-óceán felé is kész terjeszkedni.⁴¹ Jól tükrözi ezt az indiai hadügy elmúlt másfél évtizedes útja is. Ezen időszakban az indiai védelmi stratégiák és doktrínák fejlődésükben két párhuzamosan érvényesülő igényt elégítettek ki: egyrészt a nukleáris fegyverkezés árnyékában is biztosítani a nagyhatalmi szintű hagyományos hadviselési képességeket, kimondatlanul is főként Pakisztán és a Kínai Népköztársaság kihívására válaszolva, másrészt szélesíteni az indiai hatalmi politika katonai alapjait, főként az erőkitetésre alkalmas képességek és kapacitások fejlesztésével.⁴²

38 E megállapításhoz érdemes hozzátennünk, hogy az indiai GDP 2014-ben az újonnan bevezetett számítási módszer szerint már szintén a kínait valamivel meghaladó (7,4%-kal) statisztikai növekményt mutathatott. Lásd Zhong, Raymond – Kala, Anant Vijay: *India Growth Rate Set to Rival China*. *The Wall Street Journal*, 2015. 02. 09.

39 *The World Bank*, GDP growth (annual %). Letöltve: 2014. 07. 25.

40 *World GDP Ranking 2014*. Knoema, Letöltve: 2015. 02. 11.

41 *Military Doctrine: India sheds its 'landlocked mindsets'*. *StratRisks*, 2013. 07. 06.

42 Lásd a 2009. évi védelmi stratégia prioritásait. Lodhi, Maleeha: *India's Military Doctrine*. *Khaleej Times Online*, 2010. 01. 07., és Rajan, D. S.: *How China views India's new defence doctrine*. *Rediff News*, 2010. 01. 07.

Az indiai haditengerészeti doktrína 2009. évi megújításakor már a kelet- és délkelet-ázsiai szövetségi kapcsolatokra hivatkozva lehetett deklarálni Újdelhi tengeri biztonsági igényeit a térség vizein, sajátos kihívást intézve a helyi (például dél-kínai-tengeri) kínai érdekekkel szemben. Mint alább még érinteni fogjuk, ez kitűnően összhangba hozható a Kína feltartóztatását célzó amerikai regionális ambíciókkal.

Mindent egybevetve 2015-ig bezárólag a nukleáris program és a hagyományos fegyveres erők fejlesztése jelentik az indiai nagyhatalmi projekt legsikeresebb fejezeteit, aminek alapján a dél-ázsiai államot ma elsődlegesen katonai hatalomként tarthatjuk számon. Fegyveres ereje műveleti képességei és kapacitásai alapján évtizedünkben már a világ négy legütőképesebb hadereje közé számít. Az indiai állam fegyverkezésének főbb tendenciái napjainkban az ázsiai térség emelkedő hatalmainál (elsősorban persze a Kínai Népköztársaság és Japán esetében) általánosan megfigyelhető mintát követik. A fegyveres erők képességeinek fejlesztése különösen a légierő és a haditengerészet eszközállományában eredményez látványos változásokat. Az ország sajátosságai miatt különös figyelmet kapnak ennek keretében a felkelésellenes, illetve tengeri műveleti képességek. Utóbbiak nemcsak az ország direkt (katonai, gazdasági és energetikai) biztonsági érdekeit támasztják alá, hanem a tágabb hatalmi politikai koncepció részeként az indiai nukleáris ütőerő globális megjelenítését (az atomtengeralattjáró-program által) és a hagyományos erőket potenciált is szolgálják. Újdelhiben sem képezi vita tárgyát az a (ma már) hagyományos tétel, miszerint a valódi nagyhatalom tengeri nagyhatalom. E téren pedig kétségtelen eredményeket könyvelhetnek el. A 2013-ban átadott Vikramaditya flottarepülőgép-hordozó harckészültségi szintjének elérése után a haditengerészeti légierő alkalmazásának képessége tekintetében India – valószínűleg persze csak rövid időre – érezhetően megerősíti fölényét még a Kínai Népköztársasággal szemben is. Ez az előny tulajdonképpen ma is létezik, hiszen a dél-ázsiai ország az 1960-as évek óta tart hadrendben ilyen hajóegységeket. Pakisztán haditengerészeti kapacitásait pedig már évtizedek óta összemérni sem érdemes az indiaival. Elsődleges célkitűzés az indiai tengeri jelenlét fejlesztésénél a domináns hatalmi pozíció megszerzése az Indiai-óceán vizein. A kínai biztonságpolitika kelet (a Csendes-óceán) felé való orientálódása e tekintetben kapóra is jön, és India érdeke, hogy ez az állapot tartósan fennmaradjon.⁴³ Abban ugyanis Újdelhiben sem kételkednek, hogy a Kínai Népköztársaság – noha a személyzet képzettségi hátránya még hosszú ideig megmaradhat – az elkövetkező időszakban minimum gyors felzárkózást lesz képes produkálni India ma még markánsabb haditengerészeti képességeihez.⁴⁴

A belbiztonság és a hindu nacionalisták politikai dominanciájának biztonságpolitikai vetületei

A 2014. április 7. és május 12. között lezajlott általános törvényhozási választások eredményei világosan dokumentálták, hogy az indiai belpolitikai erőviszonyokban évtizedek óta nem látott átstrukturálódás ment végbe, ami a társadalmi pozíciókat tekintve a jobboldal

43 Khilnani, Sunil et al.: *NonAlignment 2.0. – A Foreign and Strategic Policy for India in the Twenty First Century*. 2012. 12. 13.

44 *Know your own strength*. *The Economist*, 2013. 03. 30.

megerősödését eredményezte. Ezzel a Dzsanata vezette Nemzeti Demokratikus Szövetség (NDA) újra, immár elsöprő erejű győzelemmel (az 545 fős alsóházba 336 képviselőt juttatott be, rekordnak számító, 66,4%-os részvétel mellett)⁴⁵ vehette át az óriásállam kormányzását. A belpolitikai jobbratolódás lehetséges következményeit a nemzetközi elemzők vérmérsékletüknek megfelelően interpretálják: az érvek sora – témánk összefüggésében – az indiai kül- és biztonságpolitika fundamentumainak változatlanágától és a hindu nacionalizmus „szelídülésétől” kezdve az alkotmányban garantált szekuláris államfelfogással való szakításig és a hindu állam kiépítéséig terjed. Tisztázandó kérdés tehát, hogy a korábban említett konzisztencia az indiai kül- és biztonságpolitika alapértékeit, illetve hatalmi építkezésének szükségességét illetően az elkövetkező években is fennmaradhat-e. Az utóbbi tekintetében biztosak lehetünk, hiszen a nagyhatalmi program a hindu nacionalisták egyik dédelgetett vívmánya, és ráadásul komoly sikerek forrása is. Az előbbi vonatkozásában pedig egyelőre csak szűk időtávlat tapasztalataira támaszkodhatunk.

A 2014. évi belpolitikai fordulatot követően Újdelhi regionális politikáját a kormányzat külpolitikai stratégiáját érintő első megnyilvánulásai alapján igyekeztek rekonstruálni. E tekintetben a BJP választási manifesztumában,⁴⁶ illetve a kormányprogramot taglaló elnöki beszédben található fogódzókat.⁴⁷ Ezek alapján az elemzők többnyire a mérsékelt, a kisebb dél-ázsiai államok India hatalmi dominanciájával szembeni érzékenységét figyelembe vevő politika képét alakították ki, mely stílusában jelentős mértékben visszanyúlik a Gudzsral-doktrínában rögzítettekhez.

Dél-Ázsia és az Indiai-óceán északi vizei ugyanakkor változatlanul a szűkebb értelemben vett indiai biztonsági tér szerepét töltik be, ahonnan Újdelhi továbbra is igyekszik távol tartani az idegen hatalmi befolyást, amennyire lehet, közben tartva a regionális politikai folyamatokat. Ehhez megfelelő ideológiai alapot szolgáltat a demokratikus példamutatás, jóllehet ahhoz egyébként az indiai külpolitika pragmatikus okokból sok partnere esetében hagyományosan nem ragaszkodott. Narendra Modi frissen hivatalba lépett kormányfő ennek szellemében szorgalmazza egyebek mellett az új nepáli alkotmány létrehozását.⁴⁸ A helyzetet jól érzékelteti egy Szushma Szvarádsz külügyminiszter asszonynak a katmandui látogatásán feltett kérdés, miszerint India a nagytestvér szerepét kívánja-e játszani a térségben. Az új indiai tárcavezető kissé esetlen válasza szerint hazája nem a nagytestvér, de az „idősebb testvér” lesz majd.⁴⁹ A törekvés egyértelmű: Nepált, minden Kína felé való tájékozódása ellenére, meg kell őrizni az indiai stratégiai érdekövezet részeként. A tényekhez persze az is hozzátartozik, hogy a demokratikus példamutatásra Indiának csak akkor van valódi esélye, ha az új jobboldali kormány nem kezdi ki az országnak a függetlenné válása óta követett alkotmányos alapértékeit, köztük a szekularizmus elvét sem.

Másik közelmúltbeli példa a dél-ázsiai hatalom óvatos befolyásépítésére a Srí Lanka-i eset. A 2015. januári szigetországi elnökválasztás alkalmával – melynek során a tamil-szingaléz polgárháborút erővel lezáró és az országot tíz éven át uraló, valamint nem mel-

45 *Election Results – 2014*. 2014 General Elections, 2014. 06. 12.

46 *Election Manifesto 2014*. Bharatiya Janata Party, 2014. 05. 11.

47 Szövegét lásd *Address by the President of India, Shri Pranab Mukherjee to Parliament*. *The Hindu*, 2014. 06. 12.

48 Malhotra, Jyoti: Prime Minister Narendra Modi puts his stamp on foreign policy. *India Today*, 2014. 08. 04.

49 Uo.

lesleg erősen Kína-barát elnök,⁵⁰ Percy Mahinda Rajapaksa súlyos vereséget szenvedett – szintén felmerült, hogy az indiai titkosszolgálat támogatta a győztes ellenzéki jelöltet, Maithripala Sirisenát.⁵¹ Rajapaksában a pekingi geostratégiai érdekek iránti túlzott odaadása miatt rendült meg a bízalom. Ennek legutóbbi bizonyítékát két kínai tengeralattjáró Sri Lanka-i dokkolása szolgáltatta, amiről Kotte annak dacára mulasztotta el tájékoztatni Újdelhit, hogy arra szerződés kötelezte. Bármilyen szerepe is volt Indiának Sirisena győzelmében, az aligha kétséges, hogy az új elnöknel nagyobb esélye van érdekei érvényesítésére, mint elődjénél.

Eddigi tapasztalataink és a rendelkezésünkre álló források tehát ma azt támasztják alá, hogy bár India határozottsága regionális dominanciájának megőrzésében nem csökkent, ezt elsődlegesen soft power, illetve titkosszolgálati, nem pedig direkt hatalmi eszközök alkalmazásával igyekszik biztosítani. A Pakisztánnal kapcsolatos magatartásánál viszont egy kissé árnyalunk kell a képet.

Narendra Modi kormányzatának kommunikációja Pakisztánnal szemben egyszerre tartalmazta az erőpolitika kilátásba helyezését és a konstruktív együttműködés felé való tapogatózást. A Kasmírban állomásozó erők között 2014 nyara óta e sorok zárásáig tartó újabb tűzérési párbajjal érkezett az újabb válságos periódus, ami jelzi, hogy a két állam viszonyának tartós rendezéséhez még messze nem adott minden feltétel. Hozzá tartozik ehhez, hogy a befagyott konfliktusok tankönyvi példajaként számon tartott kasmíri „feladvány” az utóbbi másfél évtizedben mind India, mind Pakisztán számára a korábbinál is bonyolultabbá vált. Időről időre belemanőverezik egymást olyan szituációkba, ahol fegyveres erőt és annak alkalmazására kész elszántságot kell mutatniuk, miközben el kell kerülniük a belesodródást egy olyan fegyveres konfliktusba, amely mindkét fél számára lényegében kilátástalan lenne. Erre szolgáltak például a 2013 telén, illetve a 2014–2015-ben lezajlott, a részt vevő erők és alkalmazott eszközök tekintetében egyaránt erősen korlátozott tűzérési „ütésváltások” is. Ez ugyanakkor nem változtat a Pakisztán-faktor korábban már említett relatív leértékelődésén az indiai külpolitikában. A nyugati szomszéd ma már leginkább a szénhidrogének szárazföldi behozatalának potenciális tranzitállamaként (lásd az IPI és a TAPI gázvezetékterveket) és az Indiával szembe forduló iszlám militáns szervezetek informális támogatójaként játszik központi szerepet, ami tartós motivációt jelent az indiai kormányok számára az Iszlámábaddal való párbeszédre.

Indiára társadalmának sajátosságai folytán fokozottan érvényes az a napjaikban dominánssá váló tétel, miszerint egy állam biztonságának külső és belső összetevői nemigen választhatóak el egymástól. Az új típusú biztonsági kihívások és az államhatárokon átívelő, regionális válságjelenségek Dél-Ázsiában természetes módon fonódtak össze, és különösen igaz ez a terrorizmus és militantizmus problémakörére. India az elmúlt másfél évtizedben tartósan a terrorizmus által leginkább fertőzött országok sorában található annak ellenére is, hogy a szervezett politikai erőszak elleni fellépés általában markáns törekvése az indiai biztonságpolitikának, amihez külső támogatást is kap. A jelenség korántsem csak a muszlim társadalomrészre érinti, jóllehet az iszlám bázisú terrorizmus kapja világszerte

50 Erről bővebben lásd Háda Béla: *Törpe a gigászok bálján – ázsiai hatalmi érdekek a posztpolgárháborús Srí Lankán. SVKK Elemzések*, 2013/4.

51 *Indian spy's role alleged in Sri Lankan President's election defeat. The Hindu*, 2015. 01. 18.

a legélénkebb figyelmet. Itt nem elemezhetjük teljes részletességgel az indiai terrorizmus összetett világát, érdemes azonban szem előtt tartani, hogy a hidegháborút követő években a belső és külső (meghatározóan tehát pakisztáni, illetve afganisztáni) bázisú iszlám szélsőséges erőszak mellett jelen volt az ideológiai (például naxaliták, illetve hindu szélsőségesek) és nemzeti szeparatista (például északnyugati határállamok nemzetiségi fegyveres frakciói) ihletésű terrorizmus is. Nem vitás azonban, hogy a muszlim vallású lakosághoz való viszony már pusztán demográfiai és belpolitikai folyamatok következtében is a társadalom stabilitásának összetett problémakörévé fejlődött, ezért érdemes még egy kis figyelmet szentelnünk neki.

Napjainkra India lakosságának csaknem 15%-a muszlim, ami hozzávetőlegesen 177 millió embert jelent.⁵² A hindu nacionalistáknak pedig – az indiai nemzet mibenlétére vonatkozó definícióik miatt – hagyományosan éppen ezzel a társadalmi csoporttal vannak a legélesebb konfliktusaik. Különösen fontossá teszi ezt a témát az új kormányzat számára, hogy magának Narendhra Modinak is szembesülnie kellett az iszlámmellenesség vádjával, amit egyébiránt – nem minden alapot nélkülözően – az egész hindu nacionalista politikai irányzat jellemzőjének tartanak. A 2002. évi, több mint ezer halálos áldozatot követelő muszlimellenes gudzsaráti megmozdulások során az akkori főminiszter nem lépett fel kellő határozottsággal a muszlim közösség tagjainak védelmében.⁵³ Nem nehéz azonban felismerni, hogy a (helyi szinteken időről időre amúgy is forráspontig jutó) hindu–muszlim ellentétek országos szintű szembenállássá eszkalálódása katasztrófával fenyegetné az indiai államot, melynek 2014-től már a külföldi szélsőséges csoportok erősödő nyomásával is szembe kellett néznie. Az ISIS felemelkedése a Közel-Keleten és kommunikációs offenzívája az iszlám világban ugyanis sajátos kihívás elé állította az eddig a közép- és dél-ázsiai iszlám terrorizmus egyik legkeményvonalasabb tényezőjének tekintett al-Káidát. Mindez elsősorban a hasonló szervezetek anyagi támogatói köréért és potenciális önkénteseiért való versenybe szállást takarhatja abban a térségben, amely e szempontból elvileg jelentékeny tartalékokat rejt. Figyelemre méltó, hogy Ajman al-Zavahiri, a szervezet szellemi vezetője 2014. szeptember elején nagy visszhangot kiváltó videóüzenetben szólította fel a szubkontinens muszlimjait, hogy csatlakozzanak az al-Káida helyben létrehozott szervezetéhez.⁵⁴ Deklarált célként nevezte meg a dzsihád kiterjesztését Dél-Ázsiában, egészen Mianmarig. Bár mindez persze nem vezetett automatikusan az indiai terrorfenyegetettség fokozódásához, nem kizárható, hogy a szélsőséges csoportok versengése a jövőben demonstratív tettekben is meg fog nyilvánulni az (újfent) célkeresztbe került országban.⁵⁵ Ma még realisabb, hogy az Iszlám Állam elsősorban mozgósítási terepként tekint Indiára.⁵⁶ Számításait tükrözi, hogy az erre fogékonyakat megszólító propagandaanyagaik rendszeresen elkészülnek indiai nyelveken (például tamil, teleugu) is.⁵⁷ Jelen-

52 Lucas, Grahame: Narendra Modi's foreign policy challenges. *Deutsche Welle*, 2014. 08. 03.

53 Majumder, Sanjoy: Narendra Modi 'allowed' Gujarat 2002 anti-Muslim riots. *BBC News*, 2014. 08. 22.

54 Praveen Swami: Ayman Al-Zawahiri's Indian war: For flagging al-Qaeda, a last throw of jihadi dice. *The Indian Express*, 2015. 04. 06.

55 Bővebben Háda Béla: Az ukrajnai és a közel-keleti válságok az ázsiai hatalmak szemszögéből. *SVKK Elemzések*, 2014/22.

56 Taneja, Kabir: India's Blind Spot on ISIS. *The Diplomat*, 2014. 09. 21.

57 Uo.

leg az ISIS nem tekinthető igazán erős tényezőnek a szubkontinensen, ha azonban az indiai központi hatalom nyomása fokozódik a helyi muszlim közösségeken, borítékolható a szélsőséges propaganda iránti fogékonyság erősödése, és az iszlám bázisú terrorizmus új lendületet kaphat az indiai társadalomban. Világos, hogy a hindu nacionalista kormány és személyesen Modi miniszterelnök eszmei öröksége mellett e lehetőség különösen érzékeny politikai téma. A muszlimok részaránya az indiai népességen belül ugyanakkor nem túl gyors, de határozott növekedést mutat, ami természetesen ideológiai muníciót adhat a hindu szélsőségesek kezébe, ugyanakkor kedvezőtlen feltételeket teremt a *hindutván* alapuló esetleges társadalmi reformok számára. A muszlimok érzékenységevel szembeni óvatosság megfigyelhető volt az indiai hatóságok magatartásában is, mellyel kezelni igyekezett a Charlie Hebdo francia satirikus lap párizsi szerkesztősége ellen 2015. január 7-én lezajlott terrortámadás nyomán felfokozódott közhangulatot. Mumbaiban például ennek során a fundamentalisták által sérelmezett karikatúrák internetes terjesztését is gátolták a provokációk megelőzésére hivatkozva.⁵⁸ Noha a támadást széles körben a politikai iszlám agresszív természetének bizonyítékaként interpretálták, a történtek nem éppen arra engednek következtetni, hogy az indiai kormányzat rizikókészsége határtalan volna.

A terrorizmus és általában a belső biztonság problémaköréhez kapcsolódóan röviden érdemes kitérnünk arra is, hogy a társadalmi viszonyok stabilitására beláthatatlan kockázatokat hordoz az indiai lakosság (szakértői szinten régóta érzékelt, de mára egyre problémásabb számokkal is alátámasztott) maszkulin jellegének erősödése. A 2011. évi népszámlálás eredménye szerint a hat éven aluli népesség körében 1000 fiúra már mindössze csak 914 leány jut.⁵⁹ A jövőben családot alapítani nem tudó, gyökértelen fiatal férfiak tömegei borítékolhatóan szélesíteni fogják a politikai radikalizmus, a bűnözői csoportok és terroristaszervezetek helyi bázisát. Mint az indiai társadalom megannyi fundamentális gyökerű dilemmájára, megnyugtató rövid távú megoldás erre sem mutatkozik.

Fontos ugyanakkor, hogy az éles belpolitikai fordulat, a kormányfő nem éppen makulátlan politikai előélete, de még az indiai kormányzat jövőbeli politikájával kapcsolatos gyanakvás sem gyakoroltak egyelőre érezhető negatív hatást az ország hatalmi kapcsolataira. Oroszország, az USA, Japán és Kína is igyekezett megismerkedni az ország új vezetőjével.⁶⁰ Az Egyesült Államok magatartásán különösen jól nyomon követhető a stratégiai szempontok primátusa. Noha az Obama-kormányzatot általában a neokonzervatívokénál visszafogottabb India-politika jellemezte, a közel-keleti és közép-ázsiai konfliktusok, valamint a Kína világpolitikai súlyának további növekedése által jelzett ázsiai stratégiai realitások nem tették lehetővé, hogy Újdelhi szövetsége valóban leértékelődjék. A korábban ismerttetett szövetségi politika folytatása 2010 júniusában elvezetett az első indiai–amerikai stratégiai párbeszéd⁶¹ megrendezéséhez. Jellemzi az amerikai viszonyulást, hogy Narendra Modi kormányfővé választásakor Washington milyen sebesen igyekezett meghaladni a gudzsaráti vérengzések nyomán nem kívánatos személlyé nyilvánított egykori főminisz-

58 Panigrahi, Debasish: *Police block 650 controversial posts*. Hindustan Times, Mumbai, 2015. 01. 09. 5. o.

59 *Census of India 2011: Child sex ratio drops to lowest since Independence*. *The Economic Times*, 2011. 03. 31.

60 *Japan, India eye launch of security dialogue involving foreign, defense chiefs*. *The Japan Times*, 2014. 08. 22. és *India urges China to postpone Xi Jinping's visit*. *Hindustan Times*, 2014. 08. 10.

61 Közös nyilatkozatát lásd *U.S.-India Strategic Dialogue Joint Statement*. U.S. Department of State, 2010. 06. 03.

terrel szembeni ellenérzéseit. A fordulatot John Kerry 2014. július végi sietős újdélhi látogatása tette nyilvánvalóvá,⁶² Barack Obama pedig – első amerikai elnökként – 2015. január 26-án már a köztársaság napi parádé díszvendége volt. Nyugaton láthatóan egyelőre hisznek Modi pragmatikus politikát ígérő megnyilvánulásaiban, és legfőképpen az ország még mindig része az amerikai stratégiai jövőképnek. Ezt erősítik meg a januári találkozó nyomán született közös dokumentumok is, melyek újfent kifejezték a két állam elszántságát kooperációjuk fokozására. Emellett az ázsiai csendes-óceáni térség és az Indiai-óceán vonatkozásában külön is megerősítették az érdekeltségüket, egyetértve a tengeri szállítási útvonalak szabadságának megvédésében és a térség biztonságának szavatolásában, külön is kiemelve a Dél-kínai-tengert, valamint az erő alkalmazásával szembeni tiltakozásukat bármilyen területi vita kapcsán, ami világos jelzés a térségben érdekelt Kína számára.⁶³ Az Egyesült Államok általában is igyekszik bátorítani az indiai külpolitika határozottabb hanghordozását Pekinggel szemben a feltartóztatási politikája szempontjából másodlagos indiai-óceáni térségben.

Kitekintés

A 21. század második évtizedének közepére az indiai diplomácia sikeresen építette fel hazájáról az emelkedő, nagy jövő előtt álló hatalmi tényező képét, amit a gazdasági fejlődés és a katonai összetevők (nukleáris képességek, hagyományos fegyverkezés) mellett a világ vezető államaihoz fűződő kapcsolatok is demonstráltak. A tervek szintjén egyértelműen látszik, hogy India katonai képességeinek fejlesztésénél olyan célokat tűzött ki, amelyek megvalósulása esetén az ország jelentősen felülmúlná több hagyományos nyugati hatalom hasonló potenciáljait. Mint láttuk, Indiának ugyanakkor a gazdasági fejlődés mértékét tekintve másfél évtized alatt sem sikerült ledolgoznia hátrányát a fő riválisának tekintett Kínával szemben, amely ennek köszönhetően – bár katonai szempontból egyelőre elvesztette döntő fölényét – valójában fokozatosan növeli fejlettségi előnyét déli szomszédjával szemben. E tekintetben egyelőre a jelenleg rendelkezésre álló prognózisok – a velük szembeni kötelező fenntartások mellett – sem vetítenek előre fordulatot. Indiának tehát tartósan be kell rendezkednie Ázsia szigorúan második számú hatalmának szerepére. Még mindig látványos demográfiai dinamikája viszont kétségtelenné teszi, hogy hamarosan megválhatunk attól a sok évtizedes beállítódásunktól, mellyel a világ legnépesebb nemzeteként automatikusan a kínait nevezzük meg. Közkeletű szakértői becslések szerint India népessége valamikor a 2020-as évek derekán várhatóan meghaladja majd a Kínai Népköztársaság akkori lélekszámát, a két populáció közötti különbség pedig akár évtizedekig növekedhet. Kína népesedési politikájának közelmúltbeli enyhítése várhatóan valamelyest kitolja majd az „utolérés” dátumát, bekövetkeztét azonban nem akadályozza meg. Gyakorlatilag kimeríthetetlen humán tartalékaival az indiai már ma is a legnagyobb aktív

62 US secretary of state John Kerry arrives in India to reboot ties with Modi. *The Times of India*, 2014. 07. 30.

63 The White House: U.S.-India Joint Strategic Vision for the Asia-Pacific and Indian Ocean Region. Office of the Press Secretary, 2015.

korú népességgel rendelkező nemzet a Földön,⁶⁴ népesedési és szociális tendenciái ugyanakkor a társadalmi konfliktusok intenzifikálódásának veszélyét is magukban hordozzák. Az ország belpolitikai életének jobbrtolódása a nem hindu civilizációs tradíciókat ápoló csoportokkal való többségi együttélés szempontjából is igen kényes helyzetekhez vezethet. India szinte közhelyszámba menő felemelkedése a jelenkori nemzetközi rendszerben tehát impozáns, de közel sem idilli folyamat. Minthogy az ország katonai célból mozgósítható tartalékai belátható ideig elegendőek lesznek pozíciójának biztosításához, biztonságpolitikájának elsődleges kihívásait várhatóan egyre inkább a gazdasági, társadalmi és környezeti szektorokban jelentkező dilemmák határozzák majd meg.

64 US National Intelligence Council: *Global Trends 2030: Alternative Worlds*. Office of the Director of National Intelligence, 2012.